

ВІДГУК

офіційного опонента

докторки педагогічних наук, професорки, професорки кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, **Кравченко Оксани Олексіївни** на дисертаційну роботу **Наровлянської Марини Данилівни** на тему «Формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку до використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підвищення кваліфікації», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність теми дослідження

Актуальність дисертаційного дослідження Наровлянської М. Д. зумовлена сучасними тенденціями цифровізації освіти та зростанням ролі інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності педагогічних працівників. Особливої значущості ця проблема набуває у сфері позашкільної освіти, яка характеризується варіативністю форм роботи, практичною спрямованістю та потребою в оперативному реагуванні на суспільні виклики.

Позашкільна освіта в сучасних умовах постає як унікальний феномен національної системи освіти, що виконує особливу місію у розвитку особистості учнівської молоді. Її специфіка визначається інноваційним змістом, варіативністю освітніх програм, різноманітністю напрямів діяльності, а також поєднанням освітньої, виховної та соціалізаційної функцій. На відміну від формальної шкільної освіти, позашкільня забезпечує гнучке реагування на індивідуальні освітні потреби здобувачів освіти, сприяє розвитку їх творчого потенціалу, громадянської активності та здатності до самореалізації.

Особливу роль у цьому контексті відіграє туристсько-краєзнавчий напрям позашкільної освіти, який поєднує пізнавальну, дослідницьку, практичну та оздоровчу діяльність, формує ціннісне ставлення до національної культурної спадщини, природного середовища та історії рідного краю. Такий

багатовимірний освітньо-виховний потенціал зумовлює потребу в сучасних педагогічних підходах і ефективному використанні інформаційно-комунікаційних технологій.

Водночас процеси цифровізації освіти висувають підвищені вимоги до професійної готовності педагогів позашкільної освіти, зокрема щодо інтеграції ІКТ в освітній процес та систему підвищення кваліфікації. Саме це зумовлює актуальність дослідження, спрямованого на наукове обґрунтування й удосконалення процесу формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку до використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підвищення кваліфікації.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами та планами

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка «Соціально-професійне становлення особистості», що підтверджує його наукову обґрунтованість і системність.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертації є логічно вивіреними, методологічно обґрунтованими та підтвердженими результатами теоретичного аналізу й експериментальної роботи. Авторка коректно визначила мету, гіпотезу, завдання, об'єкт і предмет дослідження, що забезпечило внутрішню узгодженість структури дисертації.

Аналіз тексту дисертації Марини Данилівни Наровлянської, змісту публікацій дисертантки дають змогу стверджувати, що нею ретельно і сумлінно опрацьовано кількість літератури (276 позицій, з яких 53 – іноземною мовою), у результаті чого сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Зауважимо, що дисертаційна робота характеризується змістовністю та обґрунтованістю викладених позицій, демонструє культуру наукового мислення, уміння за допомогою застосування комплексу загальнонаукових та

спеціальних методів синтезувати емпіричний та теоретичний рівні наукового дослідження, порушувати і розв'язувати наукові проблеми, аргументовано й переконливо викладати матеріал.

Використаний комплекс методів дослідження (теоретичних, емпіричних і статистичних) відповідає поставленим завданням. Репрезентативність вибірки (662 педагоги на констатувальному етапі та 61 педагог – на формувальному) забезпечує достовірність отриманих результатів.

4. Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях.

Дисертаційна робота М.Д. Наровлянської містить нові, раніше не захищені наукові положення, а сформульовані у висновках дисертації результати в сукупності розв'язують актуальні наукові завдання.

Відзначимо, що апробація дослідження здійснена на численних науково-практичних конференціях і семінарах, відображена в достатній кількості наукових публікацій (загальна кількість – 35). На основі аналізу змісту цих публікацій можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, отримані в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

5. Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація Наровлянської М.Д. складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, висновків до роботи, списку використаних джерел, додатків. Дослідження системно організоване: чітко окреслено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано завдання, забезпечено відповідність завдань та висновків, які логічно випливають зі змісту основного тексту дисертації.

Перший розділ дисертації *«Теоретичні засади формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти до застосування ІКТ у процесі підвищення кваліфікації»* має теоретико-аналітичний характер і спрямований на формування науково-методологічного підґрунтя дослідження проблеми

формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти до використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підвищення кваліфікації.

Авторкою здійснено ґрунтовний аналіз стану дослідженості означеної проблеми у вітчизняних і зарубіжних наукових джерелах. Проаналізовано праці з питань позашкільної освіти, професійної підготовки та підвищення кваліфікації педагогів, цифровізації освітнього процесу, формування інформаційно-комунікаційної компетентності. Це дозволило окреслити коло наукових підходів до розв'язання проблеми, виявити недостатньо досліджені аспекти та обґрунтувати доцільність вибору теми дисертації.

Мариною Данилівною уточнено категоріально-термінологічний апарат дослідження. На основі аналізу наукових джерел і нормативно-правових документів розкрито сутність ключових понять, зокрема «інформаційно-комунікаційні технології», «готовність педагогів закладів позашкільної освіти до застосування ІКТ», визначено їх структуру та взаємозв'язки. Авторка аргументовано підходить до тлумачення поняття готовності як цілісного особистісно-професійного утворення.

Заслуговує на увагу аналіз історичних витоків і етапів упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту. Розглянуто еволюцію технічних і цифрових засобів навчання, що дозволило простежити закономірності розвитку ІКТ та обґрунтувати їх сучасну роль у професійній діяльності педагогів.

Вмотивовано доцільно схарактеризовано особливості діяльності закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку. Авторкою розкрито специфіку організації освітнього процесу, зміст і форми роботи педагогів, а також визначено чинники, що зумовлюють потребу в цілеспрямованому використанні інформаційно-комунікаційних технологій у цьому сегменті освіти.

Другий розділ дисертації *«Концептуальні та методико-діагностичні засади вивчення готовності педагогів до застосування ІКТ»* має концептуально-методичний і діагностичний характер та спрямований на

теоретичне обґрунтування й емпіричне вивчення готовності педагогів закладів позашкільної освіти до застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Авторкою здійснено аналіз сучасного стану та особливостей використання ІКТ у діяльності закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку. Авторкою систематизовано напрями застосування цифрових технологій в освітньому процесі, організаційній та комунікативній діяльності педагогів, а також окреслено основні проблеми й обмеження, що виникають у практиці їх використання. Представлений аналіз має прикладний характер і ґрунтується на узагальненні реального педагогічного досвіду.

Заслуговує на позитивну оцінку розроблена концептуальна модель готовності педагогів закладів позашкільної освіти до використання ІКТ. Авторка обґрунтовує розуміння готовності як цілісного утворення, що поєднує психологічну, інформаційно-операційну та методичну компоненти. Модель базується на системному, компетентнісному та діяльнісному підходах і відзначається внутрішньою логічною узгодженістю та методологічною коректністю.

Важливою перевагою дисертаційного дослідження є використання більш складного й методологічно обґрунтованого діагностичного інструментарію, зокрема спеціально розробленої авторської методики оцінювання готовності педагогів до використання інформаційно-комунікаційних технологій, що містить унормовані шкали та валідовані показники. Застосування такого інструментарію дало змогу поєднати якісний і кількісний аналіз рівнів готовності педагогів, що суттєво підвищує доказовість і наукову надійність отриманих результатів. Розроблені авторкою опитувальні (оціночні) листи самооцінки та експертної оцінки забезпечують багатовимірний підхід до діагностики, дозволяючи зіставляти суб'єктивні уявлення педагогів про власну готовність із зовнішньою фаховою оцінкою. Такий підхід сприяє об'єктивізації результатів і мінімізує вплив випадкових або ситуативних чинників.

Аспіранткою представлено результати аналізу фактичного стану готовності педагогічних кадрів закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку до використання ІКТ. Авторка здійснює ґрунтовну

інтерпретацію отриманих емпіричних даних, визначає рівні сформованості готовності за окремими компонентами та обґрунтовує необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу в системі підвищення кваліфікації.

Третій розділ дисертації *«Удосконалення процесу формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку до застосування ІКТ у процесі підвищення кваліфікації»* має експериментально-прикладний характер.

Авторкою розроблено та науково обґрунтовано структурно-функціональну модель формування готовності педагогів до застосування ІКТ, яка відзначається цілісністю, логічною завершеністю та практичною спрямованістю. Модель ґрунтується на системному, компетентнісному та діяльнісному підходах і передбачає комплексний вплив на психологічну, методичну та інформаційно-операційну складові готовності. Важливою перевагою моделі є її блочно-модульна структура та орієнтація на індивідуальні освітні траєкторії педагогів, що забезпечує гнучкість і адаптивність процесу підвищення кваліфікації.

Запропоновано та обґрунтовано педагогічні умови ефективного формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку до застосування ІКТ. Авторка системно поєднує організаційні, методичні, психологічні та технологічні умови, обґрунтовує їх взаємозв'язок і роль у реалізації запропонованої моделі. Представлений аналіз засвідчує наукову обґрунтованість і прикладну доцільність визначених умов.

Мариною Данилівною послідовно висвітлено етапи експериментальної роботи, охарактеризовано вибірку, методи збору та обробки емпіричних даних, а також наведено результати порівняльного аналізу показників готовності педагогів до застосування ІКТ до і після впровадження структурно-функціональної моделі. Застосування методів математичної статистики дало змогу підтвердити статистично значущу позитивну динаміку сформованості всіх компонентів готовності, що свідчить про ефективність запропонованих педагогічних умов і моделі загалом.

Суттєвою перевагою дисертаційного дослідження є високий рівень візуалізації наукового матеріалу, що забезпечується системним використанням таблиць і рисунків. Подані графічні матеріали не лише ілюструють основні положення роботи, а й виконують аналітичну та узагальнювальну функції, сприяючи глибшому розумінню логіки дослідження та взаємозв'язків між його структурними елементами. Таблиці вирізняються інформативністю, чіткістю структури та коректністю подання емпіричних даних, що дозволяє наочно простежити динаміку показників, порівняти результати на різних етапах експерименту та обґрунтувати отримані висновки. Рисунки, зокрема моделі та схеми, відзначаються логічною завершеністю та методичною доцільністю, забезпечують цілісне уявлення про концептуальні й структурно-функціональні аспекти дослідження. Загалом використання таблиць і рисунків підвищує наукову доказовість, наочність і прикладну цінність дисертації, полегшує сприйняття складного теоретичного та експериментального матеріалу й свідчить про належний рівень наукової культури автора.

Результати дослідження свідчать, що розроблена програма формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти до застосування ІКТ, за умови дотримання визначених педагогічних умов, виявилася ефективною. Це підтверджує доцільність її впровадження в систему підвищення кваліфікацій фахівців позашкільля та свідчить про практичну значущість запропонованого підходу.

6. Практичне значення результатів дослідження

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у створенні цілісного комплексу науково-методичного забезпечення процесу формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності та в системі підвищення кваліфікації.

Вагомою практичною перевагою роботи є розроблення та апробація авторської програми підвищення кваліфікації педагогів, орієнтованої на поетапне формування психологічної, методичної та інформаційно-операційної

готовності до застосування ІКТ. Програма вирізняється модульною структурою, практикоорієнтованим змістом, гнучкістю форм реалізації та можливістю адаптації до різних організаційних умов діяльності закладів позашкільної освіти.

Значущим прикладним результатом є також авторські навчально-методичні розробки, що містять практичні рекомендації, навчальні матеріали та дидактичні інструменти для педагогів туристсько-краєзнавчого напрямку. Запропоновані матеріали можуть бути безпосередньо використані в освітньому процесі закладів позашкільної освіти, а також у діяльності установ післядипломної педагогічної освіти.

Окремо слід відзначити розроблений діагностичний інструментарій, який включає уніфіковані опитувальні листи самооцінки та експертної оцінки, а також валідовану методику кількісного оцінювання рівня готовності педагогів до застосування ІКТ. Застосування цього інструментарію забезпечує можливість здійснення системного моніторингу професійного розвитку педагогічних кадрів, оцінювання ефективності програм підвищення кваліфікації та побудови індивідуальних освітніх траєкторій.

Таким чином, результати дослідження мають не лише теоретичну, а й виразну практичну спрямованість, характеризуються готовністю до широкого впровадження та можуть бути використані у діяльності закладів позашкільної освіти, центрів професійного розвитку педагогічних працівників і закладів післядипломної педагогічної освіти.

7. Зауваження та дискусійні положення

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу загалом, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження:

1. У контексті визначених авторкою педагогічних умов формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку до застосування інформаційно-комунікаційних технологій доцільним видається розширення психологічної компоненти за рахунок цілеспрямованих заходів, пов'язаних із підтримкою та збереженням ментального здоров'я

педагогів. З огляду на підвищене психоемоційне навантаження, зумовлене процесами цифровізації освітньої діяльності, необхідністю постійного опанування нових цифрових інструментів, а також специфікою діяльності закладів позашкільної освіти в умовах соціальних і безпекових викликів, включення до системи підвищення кваліфікації елементів психоемоційної підтримки, профілактики професійного вигорання та розвитку навичок саморегуляції могло б посилити ефективність формування готовності педагогів до застосування ІКТ.

2. Поряд із цим, у межах розробленої структурно-функціональної моделі та визначених педагогічних умов формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку до застосування інформаційно-комунікаційних технологій доцільним видається посилення акценту на врахуванні особливих освітніх потреб учнівської молоді. З огляду на зростання інклюзивних процесів у системі позашкільної освіти, а також специфіку туристсько-краєзнавчої діяльності, яка передбачає активну взаємодію в природному середовищі та використання різноманітних цифрових ресурсів, доцільним було б більш детально окреслити можливості застосування ІКТ для адаптації освітнього процесу до індивідуальних можливостей і потреб вихованців, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами.

3. У роботі значну увагу приділено формуванню готовності педагогів до використання ІКТ, проте можливості застосування елементів штучного інтелекту в системі підвищення кваліфікації могли б бути розкриті більш детально.

Утім, висловлені зауваження та побажання аж ніяк не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи і є швидше приводом для наукової дискусії та науково-методологічної рефлексії.

Висновок

Проведений аналіз дослідження **Наровлянської Марини Данилівни** «Формування готовності педагогів закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку до використання інформаційно-комунікаційних

технологій у процесі підвищення кваліфікації», представлена до захисту на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам, визначеним наказом МОН України від 12.01. 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та затвердженим постановою КМУ від 12.01. 2022 р. № 44 «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», що дає підстави для присудження Наровлянській М.Д. ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Оксана КРАВЧЕНКО

Голова комісії з реорганізації
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
докторка історичних наук, професорка

Владилена СОКИРСЬКА